

АКАДЕМІЧНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ ТА СУБ'ЄКТИ

**Мачуський Володимир Володимирович - кандидат юридичних наук,
професор кафедри правового регулювання економіки Юридичного інституту
ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"
УДК 346.2**

The article considers the legal status of subjects of academic entrepreneurship in Ukraine. The range of subjects of academic entrepreneurship was determined. The state of legal support for academic entrepreneurship has been clarified. The concept of academic entrepreneurship was specified. Proposals on improving the legislation of Ukraine in the field of academic entrepreneurship were given.

Keywords: entrepreneurship, academic entrepreneurship, subjects of academic entrepreneurship, legal support for academic entrepreneurship

Articolul examinează statutul juridic al subiectului antreprenorialului academic din Ucraina. Sunt definite o serie de subiecte de antreprenoriatic academic. A fost aprobat statutul de sprijin juridic și sa clarificat conceptul de antreprenoriatic academic. Se oferă propuneri pentru îmbunătățirea legislației Ucrainei în domeniul antreprenorialului academic.

Cuvinte cheie: antreprenoriatic, antreprenoriatic academic, subiecte de antreprenoriatic academic, sprijin juridic pentru antreprenorialul academic.

Articolul examinează statutul juridic al subiectului antreprenorialului academic din Ucraina. Sunt definite o serie de subiecte de antreprenoriatic academic. A fost aprobat statutul de sprijin juridic și sa clarificat conceptul de antreprenoriatic academic. Se oferă propuneri pentru îmbunătățirea legislației Ucrainei în domeniul antreprenorialului academic.

Cuvinte cheie: antreprenoriatic, antreprenoriatic academic, subiecte de antreprenoriatic academic, sprijin juridic pentru antreprenorialul academic.

Актуальність теми дослідження. Домінування підприємництва як соціально-економічного явища в сучасному суспільстві обумовило трансформацію ролі і місця університетів і вищої школи в цілому. Еволюція форм і методів вироблення і передачі знань призвела до еволюції університетів від осередків освіти і свободи через дослідницькі університети до підприємницьких університетів. Поява новітніх економік (економіка знань, цифрова економіка, sharing economic), цифрової освіти і науки, викликала потребу, з одного боку, у необхідності запровадження підприємництва

як базової компетентності в університетській освіті, а з іншого боку, в академічному підприємстві як засобу реалізації університетського потенціалу у регіональному та глобальному вимірах.

Економіка знань сприяла перетворенню знання на товар, підвищила цінність інтелектуального капіталу і викликала необхідність валоризації наукових знань, зокрема, через комерціалізацію наукових досліджень у формі академічного підприємництва.

Поглиблення розуміння сутності академічного підприємництва, з'ясування стану право-

вого забезпечення комерціалізації наукових досліджень дозволить виробити практичні рекомендації, спрямовані на підвищення ефективності правового регулювання академічного підприємництва в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням академічного підприємництва приділяли увагу, зокрема, такі вітчизняні і зарубіжні вчені: В.Г. Белкин, Даніель Вадвані, Метью Вуд, О.М. Гладка, Дональд Зігель, Т.В. Маматова, Франсиско Хав'єр Міранда, О.О. Романовський, Н.І. Чухрай. Разом з тим у науковій фаховій літературі висвітлення питань академічного підприємництва здійснювалось переважно вченими економістами, що не завжди призводило до отримання об'єктивних результатів стосовно правових аспектів організації і здійснення академічного підприємництва в Україні.

Метою статті є викладення результатів дослідження правового статусу суб'єктів академічного підприємництва, з'ясування стану правового забезпечення академічного підприємництва, визначення кола суб'єктів академічного підприємництва, поглиблення розуміння сутності академічного підприємництва у контексті вироблення практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності правового забезпечення організації і здійснення академічного підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу. Первісно виникнення терміну академічне підприємництво обумовлене прийняттям Закону Байя-Доула в Сполучених штатах Америки, відомим також як Закон про патентні процедури в університеті та малому бізнес від 1980 року. Закон Байя-Доула містить положення, спрямовані на реалізацію політики Конгресу США у сфері використання патентної системи для збільшення комерціалізації наукових досліджень, і покликаний сприяти співпраці між університетами і малим бізнесом, і комерційними організаціями через використання винаходів, зроблених за рахунок федерального бюджету. Положення Закону Байя-Доула містяться в Кодексі Сполучених Штатів (United States Code), розділ 35 "Патенти", глава 18 "Патентні права на винаходи, зроблені з федеральною допомогою", параграфи 200-212 [1].

У сучасній науковій фаховій літературі термін "академічне підприємництво" як спосіб комерціалізації наукових розробок вживається вченими у різних значеннях. Зокрема, академічне підприємництво визначається як зусилля і заходи, процес, інструмент передачі технологій, фактор інституційних змін.

Так, Метью Вуд визначає академічне підприємництво як зусилля і заходи, які університети та їх партнери по промисловості роблять з метою комерціалізації результатів досліджень факультету [2, с. 153]. Франсиско Хав'єр Міранда з колегами вказує, що академічне підприємництво - це процес, за допомогою якого особа або група людей, пов'язані через свою роботу в університеті чи дослідницькому центрі, використовують знання, створені у своїх дослідженнях, для створення бізнесових підприємств або віддалених компаній [3, с. 113]. Дональд Зігель зазначає, що у світовому вимірі академічне підприємництво в університетах реалізується через патентування і ліцензування (як інструменти передачі технологій) і стартапи [4, с. 5].

Даніель Вадвані з колегами стверджує, що академічне підприємництво вже давно є значним фактором інституційних змін не тільки в академічному світі, але й у формуванні організації ринків і держав [5, с. 178].

Українські вчені акцентують увагу на необхідності пошуку нової форми існування українських університетів і відзначають вагому роль об'єктів інфраструктури підтримки розвитку академічного підприємництва у контексті розвитку академічного підприємництва в цілому.

Так, О.О. Романовський вказує, що сьогодні завданням університетів і вищої школи в цілому є пошук нової форми існування, яка б, з одного боку, зберігала основні функції і традиції університетів, а з другого – дозволяла б інтегрувати в себе нові підприємницькі підходи у діяльності ВНЗ із забезпеченням ринкового виміру свободи всіх сфер життя університету і його діяльності [6, с. 15]. Н.І. Чухрай зауважує, що головну роль у розвитку академічного підприємництва відіграють установи, що підтримують контакти сфер науки і бізнесу, зокрема центри трансферу технологій інкубатори академічного підприємництва, науково-техноло-

гічні парки, які виконують роль посередника між науково-дослідним сектором і економікою [7, с. 450]. Разом з тим Т.В. Маматова і О.М. Гладка аналізуючи нормативну базу існування бізнес-інкубаторів, вказують на таку проблему нормативного регулювання діяльності бізнес-інкубаторів, як відсутність законодавчого визначення і розмежування понять «академічне підприємництво» та «академічний бізнес-інкубатор», «бізнес-інкубатор», «інноваційний бізнес-інкубатор», «технологічний інкубатор», «бізнес центр», «інноваційний центр», і зазначають, що в Україні останніми роками стає поширеною така організаційно-правова форма існування бізнес-інкубаторів, як громадське об'єднання [8, с. 8].

Таким чином, у науковій фаховій літературі відсутні єдині підходи до визначення поняття академічного підприємництва. Крім того, поняття «академічне підприємництво» не закріплене на законодавчому рівні.

Академічне підприємництво визначається в залежності від різних критеріїв, обраних дослідниками. Разом з тим, на наш погляд, об'єднуюча складова різноманітних поглядів учених на академічне підприємництво полягає у визнанні комерціалізації наукових знань як основи академічного підприємництва. Форма і способи передачі наукових знань можуть бути різними, але комерційна (підприємницька) складова є визначальною в розумінні академічного підприємництва.

У контексті поглиблення розуміння сутності академічного підприємництва в Україні і з'ясування стану правового забезпечення підприємницької діяльності закладів вищої освіти видається необхідним зауважити таке.

Тривалий час академічне підприємництво мало похідний характер від наукових досліджень, проте приватне і державне фінансування наукових досліджень, у певних випадках, перетворює комерціалізацію наукових знань, а відтак і академічне підприємництво на головну домінанту у відношенні наука і підприємництво. Наукові знання як товар передаються за гроші або їх еквівалент, і, таким чином, комерціалізація наукових знань здійснюється через особливий вид підприємницької діяльності – академічне підприємництво.

Так, відповідно до ст. 27 Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. [9] заклад вищої освіти як суб'єкт господарювання може діяти в одному із таких статусів: а) бюджетна установа, б) неприбутковий заклад вищої освіти, в) прибутковий заклад вищої освіти.

Таким чином, законодавець, зокрема, визнає заклад вищої освіти суб'єктом господарювання і допускає діяльність закладу вищої освіти у статусі прибуткового закладу вищої освіти.

Відповідно до положень ст. 42 Господарського кодексу України [10], господарська діяльність суб'єкта господарювання, спрямована на отримання прибутку, визнається підприємницькою діяльністю, а суб'єкти такої діяльності є підприємцями.

Враховуючи положення ст. 27 Закону України «Про вищу освіту» і ст. 42 Господарського кодексу України, господарську діяльність вищого навчального закладу як суб'єкта господарювання, спрямовану на отримання прибутку, видається можливим визнати підприємницькою діяльністю, а статус вказаного вищого навчального закладу визначити як підприємницький заклад вищої освіти.

Отже, враховуючи положення наведених нормативних актів, видається можливим визначити академічне підприємництво як наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність закладів вищої освіти, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку.

Суб'єктами академічного підприємництва є юридичні і фізичні особи із спеціальним статусом – вищі навчальні заклади і вчені.

Крім того, у контексті здійснення академічного підприємництва привертає увагу право закладів вищої освіти бути засновником (співзасновником) інших юридичних осіб. Так, відповідно до ст. 27 Закону України «Про вищу освіту» заклад вищої освіти може бути засновником (співзасновником) інших юридичних осіб, які провадять свою діяльність відповідно до напрямів навчально-науково-виробничої, інноваційної діяльності закладу вищої освіти та/або забезпечують виконання його статутних завдань. Водночас, відповідно до ст. 29 Закону України «Про вищу освіту» національний за-

клад вищої освіти має право формувати на своїй базі інноваційні структури різних типів (наукові та технологічні парки, бізнес-інкубатори, малі підприємства тощо) на засадах поєднання інтересів високотехнологічних компаній, науки, освіти, бізнесу та держави з метою виконання і впровадження інноваційних проектів. Разом з тим, відповідно до ст. 30 Закону України "Про вищу освіту", дослідницький університет так само має право формувати на своїй базі інноваційні структури різних типів (наукові та технологічні парки, бізнес-інкубатори, малі підприємства тощо) на засадах поєднання інтересів високотехнологічних компаній, науки, освіти, бізнесу та держави з метою виконання і впровадження інноваційних проектів.

Таким чином, відповідно до положень наведених нормативних актів заклад вищої освіти може бути засновником (співзасновником) інших юридичних осіб і має право формувати на своїй базі інноваційні структури різних типів, як-от: наукові та технологічні парки, бізнес-інкубатори, малі підприємства тощо.

Разом з тим питання пошуку оптимальної організаційної форми академічного підприємства не втрачають своєї актуальності.

Заклад вищої освіти може діяти у статусі прибуткового закладу вищої освіти як юридична особа і суб'єкт господарювання, що зареєстрований в установленому законом порядку. В контексті академічного підприємства видається можливим визнати здійснення навчальним закладом господарської діяльності з метою отримання прибутку підприємництвом, а сам заклад вищої освіти підприємницьким закладом вищої освіти.

У контексті здійснення академічного підприємництва українськими університетами вагомого значення набуває запровадження курсів і програм з підприємництва, в тому числі з правового забезпечення підприємницької діяльності (business law), що дозволить залучити студентів і викладачів до передачі знань і технологій через венчурні стартапи малим і середнім підприємствам з використанням досвіду країн Європейського Союзу [11, с. 156] і Сполучених штатів Америки [12, с.78].

Висновки. Враховуючи викладене, видається можливим зробити такі висновки:

1. Об'єднуюча складова різноманітних поглядів учених на академічне підприємництво полягає у визнанні комерціалізації наукових знань як основи академічного підприємництва.

2. Академічне підприємництво – це наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність закладів вищої освіти, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку.

3. Суб'єктами академічного підприємництва є юридичні і фізичні особи із спеціальним статусом – вищі навчальні заклади і вчені.

4. Видається доцільним запропонувати внести зміни в ст. 27 Закону України "Про вищу освіту" від 01.07.2014 р. з тим, щоб замінити словосполучення «неприбутковий заклад вищої освіти» і «прибутковий заклад вищої освіти» на, відповідно, «некомерційний заклад вищої освіти» і «підприємницький заклад вищої освіти».

Перспективними напрямками подальших наукових розвідок, у контексті правового забезпечення академічного підприємництва, зокрема, вважається визначення поняття академічного стартапу та пошук окремої оптимальної організаційно-правової форми для академічного стартапу.

Література

1. Кодекс Сполучених Штатів: Закон Сполучених штатів Америки від 30 червня 1926 р. // Офіційний сайт видавничого офісу уряду Сполучених штатів Америки. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/USCODE-2011-title35/pdf/USCODE-2011-title35-partII-chap18.pdf>

2. Matthew S.Wood. A process model of academic entrepreneurship // Business Horizons. Volume 54. Issue 2, March-April 2011. Pages 153-161.

3. Francisco Javier Miranda, Antonio Chamorro-Meraa, Sergio Rubio. Academic entrepreneurship in Spanish universities: An analysis of the determinants of entrepreneurial intention // European Research on Management and Business Economics. Volume 23. Issue 2, May–August 2017. Pages 113-122.

4. Donald S. Siegel and Mike Wright. Academic entrepreneurship: time for a rethink? // ERC Research Paper. No.32, June 2015. Pages 39.

5. R. Daniel Wadhvani. Academic entrepreneurship and institutional change in historical perspective // Management & Organizational History. Volume 12, 2017. Issue 3. Pages 175-198.

6. Романовський О. О. Феномен підприємництва в університетах світу : монографія / Вісник : Нова Книга, 2012. – 504 с.

7. Чухрай Н.І. Академічне підприємництво за кордоном та в Україні / Вісник Національного університету "Львівська політехніка" : [збірник наукових праць] / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Національний університет "Львівська політехніка". Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. № 714 : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку / відповідальний редактор О. Є. Кузьмін. 564 с.

8. Маматова Т., Гладка О. Організаційно-правові засади функціонування бізнес-інкубаторів як інструмент місцевого розвитку / Публічне адміністрування: теорія та практика. Електронний збірник наукових праць. Дніпропетровськ. Випуск 2 (10), 2013. Режим електронного доступу: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2013-02\(10\)/19.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2013-02(10)/19.pdf)

9. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 №1556-VII // Відом. Верховної Ради України. 2014. №37-38. Ст. 2004.

10. Господарський кодекс України // Відом. Верховної Ради України. 2003. №18. Ст. 144.

11. Мачуський В.В. Суб'єкти малого й середнього підприємництва в Європейському Союзі й Україні: нормативне визначення та класифікація // Порівняльно аналітичне право. 2018. №2. С. 156-158.

12. Cory Hallam, David Novick, Dorie J. Gilbert. Academic entrepreneurship and entrepreneurial ecosystem: the UT transform project // Academy of Entrepreneurship Journal. Volume 23. Number 1, 2017. P. 77-90.

An annotation

The article describes the results of the study of the legal status of subjects of academic entrepreneurship in Ukraine, clarified the state

of legal support for academic entrepreneurship, defined the range of subjects of academic entrepreneurship, deepened understanding of the essence of academic entrepreneurship in the context of developing practical recommendations aimed at improving the legal support of the organization and the implementation of academic entrepreneurship in Ukraine.

In the article, in particular, it is noted that the domination of entrepreneurship as a socio-economic phenomenon in modern society caused the transformation of the role and place of universities. The evolution of forms and methods of developing and transferring knowledge led to the evolution of universities from the centers of education and freedom through research universities to entrepreneurial universities.

The emergence of the newest economies (knowledge economy, digital economy, sharing economics), digital education and science has created a need, on the one hand, for the introduction of entrepreneurship as a basic competence in university education, and on the other hand, in academic entrepreneurship as a means of implementing university capacity in regional and global dimensions.

The article states that academic entrepreneurship is determined depending on various criteria chosen by researchers. At the same time, the unifying component of the diverse views of academics on academic entrepreneurship is the recognition of the commercialization of scientific knowledge as the basis of academic entrepreneurship. The form and methods of transferring scientific knowledge may be different, but the commercial (business) component is decisive in the sense of academic entrepreneurship.

The article also defines the concept and subjects of academic entrepreneurship. Academic entrepreneurship is a scientific, scientific and technical, innovation activity of institutions of higher education (universities), which is carried out for the achievement of economic and social results and for the purpose of profit. The subjects of academic entrepreneurship are legal entities and individuals with special status - higher educational establishments (universities) and scientists